

MAJA ZNIKA MARION

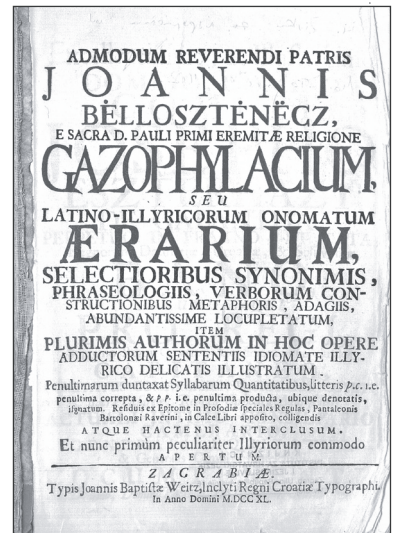
Neizbrisivi trag Ivana Belostenca

Biografski podatci o velikome hrvatskom leksikografu, propovjedniku i piscu Ivanu Belostencu oskudni su i uglavnom povezani s njegovim redovništvom. Prema dostupnim podacima rođen je 1593. ili 1594. na prostoru Varaždina. Redovnikom Reda sv. Pavla prvoga pustinjaka postaje 1616. Školovao se u Beču i Rimu te završio studije filozofije i teologije. Ostatak života proveo je kao prior pavlinskih samostana u Lepoglavi, Sveticama kod Ozlja i Svetoj Jeleni (danas Šenkovcu) kod Čakovca, vizitator u Istri te provincijal pavlinske provincije Istre i Vinodola.

Živeći svoj vijek u stoljeću koje odjekuje Tridesetogodišnjim ratom u Europi i kolonizacijom izvan nje, idejama Francisa Bacona, Galilea Galileija, Renea Descartesa i Thomasa Hobbesa, pater Belostenec predano se i praktično bavio zadaćama katoličke obnove, koja nakon Tridentskoga koncila punom snagom zahvaća hrvatske zemlje i u svojim se nastojanjima posebice zanimala za pitanje općega jezika na našim prostorima. U takvome je duhu protureformacije nastala i bila objavljena prva hrvatska gramatika isusovca Bartola Kašića. U tome duhu piše i Belostenec, pokazujući uz naglašenu erudiciju i izraženu osjetljivost za jezična rješenja temeljena u praksi.

Pater Belostenec iz prve je ruke bio upoznat s ključnim lokalnim previranjima svojega vremena. Kao prvi prior samostana u Sveticama kod Ozlja, koji je građen na posjedu u vlasništvu Frankopana tijekom 33 godine, uz financijsku podršku Zrinskih i carsko odobrenje, Belostenec pola stoljeća od početka gradnje svjedoči padu obiju obitelji. Njegova se djelatnost veže uz ozaljski jezično-književni krug. Putovanja, koja su ga provela kroz prostore svih hrvatskih narječja, pater završava u Lepoglavi, u kojoj provodi svoje pozne godine.

Za razliku od plemića koji prate suvremenu književnost i pišu, odnosno prevode, prema konvencijama renesanse i novovjekovnoga latinитета, zadržavajući stih kao razlikovno obilježje umjetničkoga izričaja, nemamo sačuvanih Belostenčevih stihova iako za života uređuje zbirku pohvalnica (popijevka) u čast sv. Pavla pustinjaka.

Jedino djelo tiskano za njegova života prozna je zbirka svetih propovijedi za svetkovinu Tijelova, koja sadržava didaktično-moralizatorske crkvene propovijedi (*prodečtvo*). Izričaj je jasan i pristupačan. Autorov je imaginarij bogat: biblijskim se likovima i crkvenim ocima pridružuju izmišljena bića, a sve kako bi primjeri bili zorniji i življi te poruke snažnije. Upotrebljava i kolokvijalizme, čak i ako krše crkvene preporuke da se Boga ne spominje uzalud, zajedno s elativima, kojima je cilj Boga pohvaliti kako dolikuje. Umjesto kićenoga govora i složenih rečenica drži se jednostavnosti, upozoravajući na nejasnoće:

Ada pravi, stanoviti, istini velike ljubavi i pomirenja je ov sveti šakramnetum, kadi ukup Bog i človek goste se. Ali da boļe otvoreno i svetleje rečem, človek boga pod obličajem kruha je [jede]...

A on medveni navučitelj, sveti Bernard, očiteje ovak: Eucharistiae sacramentum potens est peccatum consumare, debellare obvia potestates et interferre coelis de terra reverentes. Sveti šakrament tela Kristuševa moguć je grehe zatrti i skončati, odoljati suprotivne oblasti, t. j. vrage, i unesti u nebi iz zemlje povrnuće.

Njegovo remek-djelo, dvosvezačni i dvojezični enciklopedijski rječnik *Gazophylacium seu latino-illyricorum onomatum aerarium*, odnosno *Gazophylacium illyrico-latinum*, pod Belostenčevim je imenom objavio 1740. pater Jerolim Orlović uz pomoć Andrije Mužara i postumnim dopunama leksemima iz kasnije tiskanih rječnika hrvatskoga jezika. Prvi je i opsežniji dio rječnika latinsko-hrvatski, a drugi, kraći i

nedovršen, hrvatsko-latinski. Oba dijela uz opće imenice donose i nazivlje iz medicine i farmacije, geografije, zoologije, botanike te drugih suvremenih disciplina – uz rijetke i probrane antroponime (*Plato, Plautus*).

Jezik njegovih djela osobito je zanimljiv mnogim filolozima. Riječ je o tronarječnom jezičnom hibridu na kojemu su stvarali pripadnici ozaljskoga kruga. Izniman prilog tomu tronarječnom jeziku ozaljskoga kruga dao je upravo Ivan Belostenec svojim velikim latinsko-hrvatskim i hrvatsko-latinskim rječnikom. Latinske su riječi protumačene prije svega kajkavskim istovrijednicama, uz koje se obično nalaze i čakavske i štokavske. Belostenec je jezik svojih djela nazivao *ilirskim*, a istraživanja su pokazala da je autoru to isto značnica za *horvatski* (koji je tada često značio *kajkavski*), utemeljen na kajkavskoj osnovici te pomno dopunjen kontaktnim sinonima ostalih

narječja. Valja napomenuti da je njegov ilirski jezik bio i ostao književni, odnosno da nije bio standardni jer nije bio kodificiran, općeobvezatan ni propisan za javnu uporabu, no temeljna mu se namjena poklapala sa zahtjevom koji se danas postavlja standardnomu jeziku: da, kao jezik koji nikomu nije materinski, svima bude razumljiv. Belostenec je zbog toga prilagođavao svoj izraz svim mogućim primateljima:

I zaradi toga sveti Auguštin i sveti Tomaš naučitelj imenuju i zovu ov šakramentum: sacramentum reconciliationis, šakramentum pomirenja, pata i pogodbe. Što da dobro, o kršćenik, budeš mogal razumeti, znati imaš, da stari negdašnji zakon, običaj i navadu ovu imaše, da kadagoder su pogodbu kakvu činili drečnu, vršili i obluživali, kruh su vazimali.

Svoje je prezime pisao na dva načina: *Byllostinacz* i *Bellosztēncz* – dopuštajući čitatelju da *ě* čita kao *a* ili *e*. Obiteljskim podrijetlom bio je štokavac ikavac, rođenjem kajkavac ekavac, dugogodišnjom službom žitelj prostora na kojemu se govorilo čakavskim i čakavsko-kajkavskim, Belostenec (što nastavljaju njegovi priređivači) niže i označuje riječi koje pripadaju različitim narječjima – služeći se mnoštvom kontaktnih sinonima, to jest bliskoznačnicama iz različitih hrvatskih organskih govora i onodobne domaće književnosti. Tako su, primjerice, u hrvatsko-latinskome svesku natuknici *farba* dodane bliskoznačnice *mast* i *boja*, a natuknici *orsag* bliskoznačnice *děržava* i *vilait*.

Sadržajno bogat, opsegom izniman, obradom vrlo napredan, korisniku pristupačan, *Gazofilacij* Ivana Belostenca i danas je vrijedan izvor za filološka proučavanja te kapitalno djelo hrvatske leksikografije i kulture.

N E	N E	267
Nefzrečno. <i>Infelicititer, infortunatē, in- anxiositō, nullō auxilio privio, mije- rō, calamitōsē, inanxiositō, improflitē, adversante, nocerrante fortunā.</i>	Nefzstanovitō. <i>Incertū, incertō, in- certū, dubius, ambiguum.</i>	
Nefzrečnoga chinim. <i>Infelicitō, infle- lito, et.</i>	Nefzstanovitōlzt. <i>Incertitudo, dubitatio, ambiguitas, hesitatio, hesitantia, v. nefzstanovitōlzt. y v padu fczol fzrecha lyudih, incerta, etque in ca- su postia est fors hominum.</i>	
Nefzštaja. <i>Falinga, Defictus, ūs, defec- tio, defectio, ūs, deficiencia, dimi- nutio, caritū.</i>	Nefztepenye. <i>Immorsificatio, inconzi- sentia, immoderatio, intemperantia.</i>	
Nefzštajeme. <i>Ginem. Deficio, decrefco, disfavo, imasico, in nihilum redigco, reicio, occido, evanisco, callesco. nefzštaj- eme, oztavlyame svot, deficio car- pore, animo, corpus vel animam.</i>	Nefztegyen. <i>Immorsificatus, immortens, homo sui commodū fudens. 2. Non re- trahens.</i>	
Nefzštalen. (D.) <i>Vatliv.</i>	Nefztrōim ū rechi. <i>Non sfo verbit, non fatisfacio promissis.</i>	
<i>Proo.</i>	Nefzvrčenu. <i>Inforsus, dis, infrondit, e.</i>	
<i>Z. kojem vřzaki veter vie.</i>	Nefzvrčzen. v. Nefzvpameten.	
<i>Ad statum venit movibili.</i>	Nefzvrčmen. v. Nefzvpodoblyen.	
<i>Inconfans, infidelis, etiam dicit, mobi- li, mutabilis, fluctus, fragilis, infir- mus, ventosus, volubilis, vertummus, temporarius, nullus, altermans. ne- fzralna fzvar, y protivna da pre- kompuzce obřzati nemore, diffi- cilon. nefzralnomubiti, eadē.</i>	Nefzvrčmenit. ki nema jednakoga fzbe.	
Nefzštālno. (D.) <i>Vatlvio. Inconfanter, mutabiliter, infabiliter.</i>	<i>Inequiparabilis.</i>	
Nefzštālnoft. <i>Vatlvioftz. Inconfantia, infidelitas, mobilitas, volubilitas, mu- tabilitas, infirmitas, nullitas, vanitas, nefzštālnoft fzczca, infidelitas mu- tū, fluctatio animi.</i>	Nefzvrčnen. nelyubctek. <i>Infidelis, inco- fidus, infelix, fatuus, fcliditatus, infir- mus, ingratī faporis.</i>	
Nefzštānovni. <i>Inhoftilis.</i>	Nefzvrčnoftz. nelyubkofcz k-jelu, ali k-pilu. <i>inappretentio, fcliditū sibi, ana- trō. nefzvrčnoftz imati, sibi fclid- itadōrazczchiniti komu nefzvrčnoftz, fcliditūm cupiam creare, nūfctam cū bi oafzre odifzlam redere aliūctikm.</i>	
Nefzštānovnichki. <i>Inhoftilitatē, de.</i>	Nefzvrčnyen. <i>Incidus, inigrit.</i>	
Nefzštānovnichto. <i>Inhoftilitatē, tū.</i>	Nefzvrčloveni. <i>Incorporatus, incor- poratus.</i>	
Nefzštānovit. <i>Incertus, ambiguis, an- ceps, dubius, indifertus, lubricus, cre- pescus, itubans, fluctus, fclipensas. ne- fzštānovito obladanye, incertus, i. cucus marī.</i>	Nefzvrčplyiv, netepřech. <i>Impatiens, in- tolerans, dysphoricus.</i>	
Nefzštānovit jezekem. <i>Havro, hestio, it- tudo, nato, in quafiose sum, ambigo, incertus sum de aliqua re.</i>	Nefzvrčplyivo. <i>Impatienter, intoleranter.</i>	
Nefzštānovitim. <i>Incertus, as, in diversam trabo, labefzacio.</i>	Nefzvrčplyivoftz. <i>Impatientia, intolera- ntia, indiguitas. netepřivnoftz y onoz kay je lechko, smehko chini, nulla est tam facilis res, quin difficultis fiat, si intra fzclū fzclū.</i>	
	Netcilo, netil. <i>Fomentum, si, fomes, in- cubraam.</i>	
	Netcim. <i>Foves, et. netim ogeny, foves, l. fomentio ignem.</i>	
	Netczčik. <i>Digitalis, seu digitalium, li, gervivum non nos, semper vitum.</i>	
	L 1 2 ma-	